

Iwona Jażdżewska, Anna Lisowska

**Turystyka w lasach francuskich.
Przykład projektu Retrouvance®**

Wstęp

Turystyka w lasach, tzw. *silvarturystyka* (Lisowska 2003, Danilewicz 2005), jest zjawiskiem istniejącym od stuleci, kiedy to w domach myśliwskich czy rezydencjach położonych w pobliżu lasu wypoczywali ówcześni notable, np. królowie, książęta, premierzy. Można wskazać wiele przykładów takich miejsc zarówno w Polsce (lasy spalskie), jak i we Francji (*forêt de Fontainebleau*), czy innych krajach europejskich.

Również współcześnie las jest chętnie odwiedzany przez turystów. Niektóre obszary leśne turyści dobrze znają i penetrują od lat, ale są też miejsca o wysokich walorach przyrodniczych, w których rzadko można spotkać wypoczywających, mimo że nie są obszarami chronionymi przyrodniczo. Często powodem braku turystów jest brak odpowiedniego zagospodarowania turystycznego, a także promocji danego miejsca. Można jednak znaleźć przykłady projektów turystycznych będących wynikiem zgodnej i skutecznej współpracy podmiotów samorządowych, państwowych i prywatnych, które wspólnie pozyskiwały źródła finansowania, pracowały nad planem zagospodarowania przestrzennego oraz jego wdrożeniem. Właśnie takim przedsięwzięciem jest francuski projekt Retrouvance®. Celem autorek jest przedstawienie jego funkcjonowania, pokazanie ruchu turystycznego w ciągu 15 lat oraz ocena projektu dokonana przez turystów korzystających z oferty lasów francuskich.

Opis projektu Retrouvance®

Projekt Retrouvance® powstał we Francji w 1996 r. z inicjatywy francuskich lasów państwowych, tj. Office National des Forêts (ONF)¹. Lasy francuskie mają złożoną strukturę własnościową – w gestii ONF jest ok. 30% powierzchni lasów, natomiast większość stanowi własność prywatną (ok. 3,5 mln właścicieli). Przedsiębiorstwo ONF oprócz typowego dla leśników zakresu obowiązków związanych z gospodarką leśną, postanowiło – poprzez projekt Retrouvance® – udostępnić lasy i zabudowania na potrzeby turystyki, a przy tym zwiększyć aktywność ekonomiczną gmin.

Przed przystąpieniem do realizacji projektu przeprowadzono odrębne badania marketingowe, które miały na celu uzyskanie informacji na temat sposobów spędzania wolnego czasu przez Francuzów oraz podejmowanych przez nich form aktywności. Aby zrealizować pomysł (czyli projekt turystyczny, który swym zasięgiem obejmuje nie tylko las, ale również miejscowości położone w pobliżu wytyczonego szlaku) potrzebna była akceptacja rdzennych mieszkańców i przekonanie ich o słuszności zamierzeń. ONF inicjowało spotkania z mieszkańcami regionu, przedstawicielami samorządów, lokalnymi przedsiębiorcami (biurami turystycznymi, firmami transportowymi, restauratorami itp.). Ważnym argumentem podnoszonym podczas dyskusji był aspekt ekonomiczny, czyli możliwość rozwoju gospodarczego gminy, zwłaszcza usług skierowanych do turystów.

Drugim adresatem negocjacji były władze samorządowe, które oprócz akceptacji idei projektu Retrouvance®, miały wyasygnować kwoty potrzebne do jego realizacji. Tylko współpraca tych trzech podmiotów: ONF, społeczności lokalnych i władz samorządowych mogła dać dobre efekty. Istotnym problemem do rozwiązania była zgodność projektu z planem zagospodarowania przestrzennego gminy.

Mimo woli współpracy, pierwszy projekt – w regionie Hautes Alpes – nie od razu wszedł w życie. Brak wzorów, z których można było skorzystać, spowodował, że przedsięwzięcie realizowano ok. 5 lat. Przez pierwszy rok trwały rozmowy ONF z przedstawicielami samorządów, ustalanie budżetu (w tym udziału środków asygnowanych przez samo-

¹ W Polsce jednostką zarządzającą lasami należącymi do skarbu państwa jest Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP).

rząd i ONF) oraz harmonogramu działań. W następnych latach realizowano kolejno zaplanowane zamierzenia, a ich koordynatorem był ONF.

Jedną z ważniejszych decyzji w pierwszych etapach realizacji projektu było zlecenie firmie zewnętrznej przygotowania studium wykonalności projektu, które opracował zespół specjalistów z różnych dziedzin: ekonomiści, architekci i projektanci (budynków, krajobrazu), geodeci, historycy, socjologowie, przyrodnicy, geografowie itp. Koszty jego opracowania pochodziły ze środków: ONF, Unii Europejskiej oraz rządu francuskiego. Stworzono też specjalne stanowisko menedżera projektu (produktu) turystycznego, w którego zakresie obowiązków była współpraca z liderami lokalnych projektów.

Jak wspomniano, pierwsza realizacja projektu Retrouvance® miała miejsce w regionie Hautes Alpes, położnym pomiędzy Prowansją i południowymi Alpami. Zaplanowano tygodniową wędrówkę pełną atrakcji przyrodniczych i kulturowych. Jak oświadczył Jean-Luc Rouquet, francuski leśnik i inicjator pomysłu: „Retrouvance® to marka. Oznacza to, że jej produkty spełniają precyzyjne wymagania i wytyczne, co daje gwarancję jakości wszystkich usług”².

Z informacji Office National des Forêts w Paryżu przekazanych Annie Lisowskiej, która w grudniu 2004 r. – jako reprezentantka PGL LP – złożyła wizytę w siedzibie ONF, wynika, że ok. „60% obrotów generowanych przez Retrouvance® wraca bezpośrednio do budżetów lokalnych (wpływy z jednego projektu sięgają 200 tys. euro rocznie). W trakcie sezonu Retrouvance® zapewnia: 85 tygodni pracy, w tym ok. 50 tygodni dla przewodników wędrówek, a także ok. 6 tys. wydanych posiłków.

Wszystkie dotychczasowe projekty zostały zrealizowane na terenach wiejskich. Ich wykonanie było możliwe przede wszystkim dzięki leśnikom z ONF, inicjatywom lokalnym gmin lub wspólnot. Obecnie regiony dobrowolnie i dynamicznie biorą udział w tworzeniu własnego wizerunku, a także czytelnej i rozpoznawalnej gamy ofert turystycznych. Spójna polityka marketingu i promocji w zakresie turystyki pomogła stworzyć komplementarną ofertę, opartą na zasadach trwałego rozwoju i ekoturystyki – przeciwnych do turystyki masowej i tworzących turystykę „jutra”. Pomysł wart jest powielania i przekazywania tzw. *savoir faire*. Według analiz ONF, koszty sprzedaży produktu składają się w 20%

² www.retrouvance.com.

z marketingu, 57% z usług lokalnych (przewodnicy, wyżywienie, transport) i 23% z zarządzenia przez ONF.

Retrouvance® jest obecnie formą trekkingu, w którym turysta ma wszystkie koszty wliczone w cenę, w tym m.in.: zakwaterowanie, wyżywienie, transport bagażu, jak również obecność leśnika (strażnika przyrody). Retrouvance® jest pierwszą marką tzw. turystyki wędrowskiej *tout compris* (fr.), czyli *all inclusive* – używając bardziej popularnego angielskiego wyrażenia. W większości przypadków oferuje zakwaterowanie w pokojach dwu- i trzyosobowych z węzłem sanitarnym, znajdujących się w zrewitalizowanych budynkach należących w przeszłości do leśników, myśliwych, pasterzy. Organizatorzy mają na uwadze, że miłośnicy wędrowek pieszych tworzą szczególne grupy turystów, którzy lubią wypoczywać w swoim towarzystwie. Z tego powodu miejsca zakwaterowania są co do zasady oddane do całkowitej dyspozycji danej grupy, niezależnie od liczby uczestników. Podczas jednotygodniowego pobytu turyści wędrują po terenach pełnych atrakcji przyrodniczych, degustują specjalności kuchni regionalnej (kolacje, pikniki przygotowywane są przez lokalne restauracje z regionalnych produktów) oraz zwiedzają ciekawe obiekty historyczne³.

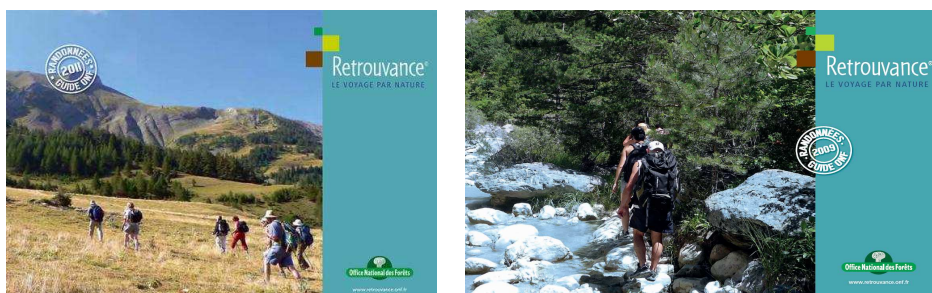
Na potrzeby turystów francuski ONF wydał dwa przewodniki: jeden przedstawia ofertę wędrowek w ramach Retrouvance® (fot. 1), a drugi ofertę miejsc noclegowych przygotowanych dla turystów we francuskich lasach zarządzanych przez ONF (fot. 2).

Katalog Retrouvance® opracowany przez ONF zawiera charakterystykę idei projektu, praktyczne informacje dla uczestników (np. potrzebny ekwipunek, sposób dokonania rezerwacji) oraz szczegółowy opis każdej z sześciu tras, w tym: stopień trudności, ceny, daty rozpoczęcia i zakończenia, dojazd (drogi, koleje, lotniska). Kolorowe mapy i fotografie uzupełniają treść przewodnika.

Katalog *Soyez l'hôte de la forêt* po domach *Gîtes et Cabanes* ONF (2009) jest przewodnikiem, w którym przedstawiono miejsca noclegowe z podziałem na *gîtes* (fr.), czyli domy oraz *cabanes* (fr.), czyli chaty. ONF przygotował noclegi w domach położonych w lesie nie tylko w ramach projektu Retrouvance® (dla uczestników wędrowek pieszych), ale również w innych miejscach, np. w lasach północnej Francji (okolice

³ www.retrouvance.com.

Lorraine, Seine-Maritime, Eure-et-Loir). Oferowane są one turystom indywidualnym i grupowym, którzy mogą przyjechać tam sami, z przyjaciółmi, rodziną, z dziećmi na tydzień, kilka dni, na weekend. Każdy z obiektów ma podane: cenę, adres, telefon, e-mail, możliwości rezerwacji, dojazd (mała mapka), wysokość nad poziomem morza.

Fot. 1. Okładki przewodnika po trasach projektu Retrouvance® z 2009 i 2011 r. (www.retrouvance.fr)

Fot. 1. Covers of a guidebook leading along routes of Retrouvance® Project from 2009 and 2011 (www.retrouvance.fr)

Fot. 2. Okładki przewodnika po miejscach noclegowych ONF z 2009 i 2011 r. (www.retrouvance.fr)

Fot. 2. Covers of a guidebook of ONF night's lodgings from 2009 and 2011 (www.retrouvance.fr)

Wszystkie oferty są krótko opisane, a tekstowi w każdym przypadku towarzyszą zdjęcia zabudowań, wnętrza obiektu i okolicy. Organizatorzy wskazują atrakcje turystyczne znajdujące się w pobliżu obiektu noclegowego, np. zabytkowy kościół czy muzeum. Spośród różnych przydatnych informacji praktycznych, w wydawnictwie podane są też terminy wakacji wiosennych i letnich, które obowiązują we Francji.

Fot. 3. Przykłady domów noclegowych (Gîte) (www.onf.fr)

Fot. 3. Examples of accommodation (Gîte) (www.onf.fr)

Obiekty noclegowe są dostępne cały rok lub sezonowo. Wszystkie są zasilane energią elektryczną o niskim napięciu pochodzącą ze źródeł odnawialnych (ogniwo fotowoltaiczne, baterie słoneczne, turbina wodna) – w efekcie w pomieszczeniach zainstalowano oświetlenie o niskiej mocy (żarówki energooszczędne). W pokojach nie ma gniazdek elektrycznych. Nie we wszystkich obiektach ogrzewanie jest wliczone w cenę, jest możliwość opalania drewnem.

W przewodniku, dla scharakteryzowania warunków zamieszkania, posłużono się prostymi piktogramami, co ma szczególne znaczenie dla obcokrajowców (rys. 1).

Rys. 1. Przykłady piktogramów użytych w przewodniku po miejscach noclegowych ONF z 2009 r. (www.onf.fr)

Fig. 1. Examples of pictograms used in the guidebook of ONF night's lodgings from 2009 (www.onf.fr)

Projekt Retrouvance® ma nie tylko wymiar *stricte* turystyczny, ale również ekonomiczny, ekologiczny i kulturowy – ma prowadzić do wzrostu gospodarczego regionu, ochrony środowiska, zabytków i tradycji regionalnych poprzez:

- 1) rewitalizację zabudowań mieszkalnych w lasach i małych wiejskich miejscowościach (np. od dawna nieużywanych, niezamieszkanymi, wręcz opuszczonych budynkach, takich jak: stare szkoły, lecznice, chaty pasterskie, dworki, leśniczówki) i przeznaczenie ich dla potrzeb turystów,
- 2) skierowanie ruchu turystycznego na obszary, które dotychczas pozostawały poza jego głównym przepływem,
- 3) przypomnienie na nowo regionalnych tradycji, a także niezwykłych zajęć prowadzonych przez leśników i myśliwych,
- 4) zwiększenie aktywności ekonomicznej mieszkańców skierowanej do turystów; ten sposób działalności – szanującej środowisko naturalne i ludzkie – jest dobrym przykładem lokalnego zrównoważonego rozwoju,
- 5) wykorzystanie energii odnawialnej, zwłaszcza na terenach oddalonych, trudno dostępnych, a w konsekwencji nieobsługiwanych przez sieci energetyczne (stosowanie mikroturbin lub paneli słonecznych, ogniw fotowoltaicznych).

Projekt Retrouvance® ma również aspekt wychowawczy, gdyż organizatorzy imprez dokładają wszelkich starań, aby uczestnicy pamiętali o tym, że obszar, po którym się poruszają, był przez lata odizolowany od współczesnej cywilizacji. Turyści mają obowiązek przestrzegania podstawowych zasad zachowania w lesie i na obszarach chronionych. Organizatorzy przypominają uczestnikom, że mieszkańcy tych terenów mają swoje zwyczaje, kulturę, czasami też dialekt. Proszą turystów o zwrócenie uwagi na różnice kulturowe i ich akceptację. Według organizatorów projekt mieści się w ramach ekoturystyki, która polega na „zmianie postaw oraz szacunku dla przyrody i jej mieszkańców”.

W 2009 r. realizowano pięć projektów Retrouvance®: Buëch–Dévoluy, Monts d'Ardèche, Vallée de la Roanne, Pyrénées–Vicdessos, Haut Verdon–Val d'Entraunes, a w 2011 r. o dwa więcej: Valier i Millevaches (rys. 2). Obszary, które wybrano do realizacji pięciu pierwszych projektów Retrouvance®, były położone na obszarach przygranicznych, na południu Francji, głównie w regionach górskich, następny Millevaches zaproponowano w Masywie Centralnym, a nowy Valier jest pierwszym projektem wytyczonym w Pirenejach.

Rys. 2. Lokalizacja projektów Retrouvance® we Francji w 2011 r.
(opracowanie własne na podstawie www.retrouvance.fr)
Fig. 2. Location of Retrouvance® Project In France In 2011
(author's research based on www.retrouvance.fr)

Tabela 1. Trasy projektu Retrouvance proponowane w 2011 r.
Table 1. Routes of Retrouvance Project proposed in 2011

Produkt Product	Terminy w 2011 r. Dates in 2011	Liczba wycieczek No. of trips	Cena (w €) Price in euros	Stopień trudności Level of difficulty	Uwagi Remarks
Buëch– Dévoluy	23 maja – 26 września 23 May – 26 September	24	490– 550 ^b	3	-
Monts d'Ardèche	17 kwietnia – 23 października 17 April – 23 October	19	600	3	tylko z prze- wodnikiem only with a tour guide
Vallée de la Roanne	9 maja – 19 września 9 May – 19 September	15	490–550 ^b	3	-
Pyrénées– Videssos	6 czerwca – 12 września 6 June – 12 September	15	490–550 ^b	3	-
Haut Verdon– Val d'Entraunes	20 czerwca – 12 września 20 June – 12 September	13	500-550 ^b	3	-
Valier	4 lipca – 12 września 4 July – 12 September	11	560	5	tylko z prze- wodnikiem only with a tour guide
Millevaches	b.d.	b.d. ^a	570	2	tylko z prze- wodnikiem only with a tour guide

^a Wycieczki planuje się według potrzeby, po zgłoszeniu się minimum 6–12 osób /
 Trips planned on request, minimum 6–12 people.

^b Cena zależy od korzystania z usług przewodnika / The price depending on tour
 guide hiring.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.retrouvance.fr oraz katalogu na rok
 2011.

Source: author's research based on www.retrouvance.fr and 2011 catalogue.

Podstawowy sezon wędrowski w ramach projektu trwa od maja do
 października, ale w ciągu roku można wynajmować poszczególne obiek-

ty noclegowe (np. dla myśliwych), czy też organizować wyprawy opierające się na innej formie ruchu, np. wycieczki na nartach biegowych, wyprawy konne. Szlaki wędrówek zaprojektowano w taki sposób, że jej uczestnikiem może być każdy chętny, niezależnie od wieku oraz sprawności fizycznej. Są trasy, które może przebyć nawet osoba niepełnosprawna – dla poruszających się na wózkach inwalidzkich udostępniono specjalne pojazdy. Każdy z projektów ma podany poziom trudności (od 1 do 5), wysokość deniwelacji, długość każdego z odcinków do przebycia, miejsca zakwaterowania (tab. 1).

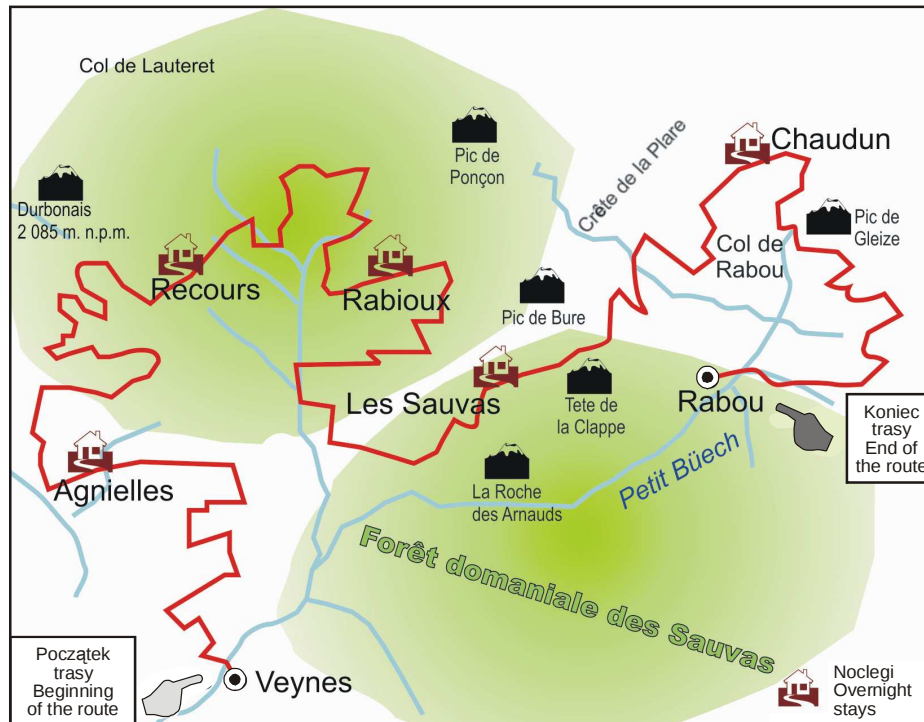
Omówiony projekt *Retrouvance*[®] zainspirował przedstawicieli różnych francuskich organizacji, którzy w promowaniu turystyki dostrzegli możliwość rozwoju ekonomicznego małych, położonych na uboczu regionów – nie tylko na kontynencie europejskim, ale również na terytorium zależnym od Francji – Gwadelupie. Na maleńkich wyspach położonych w archipelagu des Saintes na Antylach rozpoczęto projekt „Terre de Bas, île des terroirs et des savoirs”. Miał on na celu rozwój ekonomiczny tego liczącego niespełna 1300 osób wyspiarskiego obszaru, na którym mieszkańcy zajmują się głównie: rybołówstwem, produkcją węgla drzewnego, rękodziełem z drzewa tykwowego (tzw. *couis*), czy czapek *salako*. Podobnie jak we Francji, turyści na Gwadelupie korzystają z lokalnych produktów, odwiedzają warsztaty twórców rękodziela, starając się żyć w zgodzie z tutejszą przyrodą i lokalną kulturą. W przeciwieństwie do projektu realizowanego we Francji (głównie na terenach górskich), turyści wypoczywający na archipelagu korzystają z atrakcji nadmorskich, takich jak pływanie po morzu, uczestniczenie w połowach oraz degustacja złowionych okazów (Angeon, Saffache 2008).

W celu przybliżenia nie tylko idei, ale również konkretnych rozwiązań i obszarów, na których realizowane były francuskie projekty, dwa z nich: Hautes Alpes oraz Haut Verdun – Val d'Entraunes zostaną przedstawione bliżej.

Projekt *Retrouvance*[®] Haut-Alpes

Projekt *Retrouvance*[®] Haut-Alpes powstał w 1996 r. i jest najstarszą spośród proponowanych przez ONF trasą, przeznaczoną do pieszych górskich wędrówek. Biegnie na południe od Wysokich Alp a na północ od

Prowansji przez masyw górski Dévoluy, który ma interesującą historię oraz malowniczy i urozmaicony krajobraz (rys. 3). Jest to region Alp francuskich w nieznacznym tylko stopniu zmieniony przez cywilizację, o bogatej i unikalnej florze i faunie.

Rys. 3. Trasa projektu Retrouvance® Haut-Alpes we Francji
(opracowanie własne na podstawie www.retrouvance.fr)

Fig. 3. The route of Retrouvance® Haut-Alpes project in France
(author's research based on www.retrouvance.fr)

Na gości czekają kwatery w dawnych leśniczówkach lub zrewitalizowanych chatkach. Bagaż uczestników transportowany jest do kolejnych obiektów noclegowych przez organizatorów, dzięki czemu wędrujący mogą nosić jedynie mały plecak z niezbędnymi rzeczami. Miejscem pierwszej zbiórki uczestników wyprawy jest miejscowość Veynes, do której można dojechać pociągiem lub samochodem. Poziom trudności organizatorzy określili na 3 (w skali 1–5). Rezerwacji można dokonać w kilkunastu agencjach turystycznych, które mają ten produkt w ofercie,

a do wyboru są aż 24 terminy sześciodniowych wędrówek. Cena w 2011 r. wahała się od 490 do 540 € i zależała od tego, czy uczestnicy wynajmują przewodnika (wtedy koszt wynosił 540 €/os.), czy też nie (490 €/os.), ale pod warunkiem, iż grupa liczy minimum 6 osób.

Szczegółowy program wędrówki opisywany przez organizatorów przedstawia się następująco:

1. **Pierwszy dzień trasy: Veynes–Agnielles;** 450 m deniwelacji; 4 godz. marszu. Wędrówka rozpoczyna się w miejscowości Veynes, wiedzie przez przełęcz Cuberselle, a następnie lasem przez przełęcz Combe Noire do opuszczonej przez mieszkańców wioski Agnielles (położonej 1040 m n.p.m.), gdzie na gości czeka nocleg w XVI-wiecznym budynku, w którym przygotowano: cztery pokoje 2-osobowe z łazienkami, dwa pokoje 3-osobowe ze wspólną łazienką na korytarzu, dwa pokoje 4-osobowe, jadalnię, salonik i kuchnię.

2. **Drugi dzień trasy: Agnielles–Recours;** 750 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Drugiego dnia uczestnicy mają możliwość zdobycia szczytu Durbonais (2085 m n.p.m.). Trasa rozpoczyna się od wejścia na górę Moure de l'Aigle, a następnie przełęczami l'Eschaup oraz Recours turyści udają się w kierunku Durbonais, gdzie chętni mogą spróbować swoich sił i zdobyć najwyższy szczyt w okolicy. Podczas wędrówki mają okazję zobaczyć zwierzęta leśne (jelenie, sarny) oraz podziwiać kołujące orły. Na kolację i nocleg udają się do budynku wybudowanego na miejscu starej stodoły w Recours, położonej malowniczo na wysokości 1260 m n.p.m., gdzie do dyspozycji gości są trzy pokoje 4-osobowe, jedna łazienka i jadalnia.

3. **Trzeci dzień trasy: Recours–Rabioux;** 600 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Trasa marszu zaczyna się od zejścia przełęczami Vallon de l'Aup oraz Lauteret do Cluse-en-Dévoluy. Następnie turyści przechodzą przez pastwiska i dochodzą do wioski Rabioux położonej w kamienistych górach Aurouze, a niezamieszkaną od połowy XIX w. W wiosce zachował się jeden dom, który po wyremontowaniu przeznaczono na noclegi dla turystów i gości ONF.

4. **Czwarty dzień trasy: Rabioux–Sauvas;** 650 m deniwelacji; 5 godz. marszu. Dzień czwarty to wędrówka przez Fontaine du Vallon, kompleksy lasów modrzewiowych, parowy Mai do masywu Bure. Po drodze, oprócz malowniczych krajobrazów, turyści mogą podziwiać świstaki i inne dzikie zwierzęta górskie. Przejście na nocleg wiedzie

przez piękne lasy sosnowe, bukowe i modrzewiowe. Nocleg na wysokości 1343 m n.p.m. w Sauvas, w dawnej leśniczówce, odremontowanej i przystosowanej dla turystów.

5. Piąty dzień trasy: Sauvas–Chaudun; 650 m deniwelacji; 8 godz. marszu. Wędrówka rozpoczyna się od przejścia przełęczami Matacharre oraz Conode do kaplicy de la Crotte. Następnie pastwiskami, lasami modrzewiowymi pod szczyt Bure. Turyści przechodzą przez wąwóz Petit Büechm, a następnie dochodzą do kotliny de Chaudun, gdzie na wysokości 1350 m n.p.m. znajduje się kwatera oferująca trzy pokoje 2-osobowe z łazienkami, dwa pokoje 2–3-osobowe z łazienkami, kuchnię i salon. Dom należy do lasów od 1895 r. i jest ostatnim śladem wioski, która istniała w tym miejscu wcześniej.

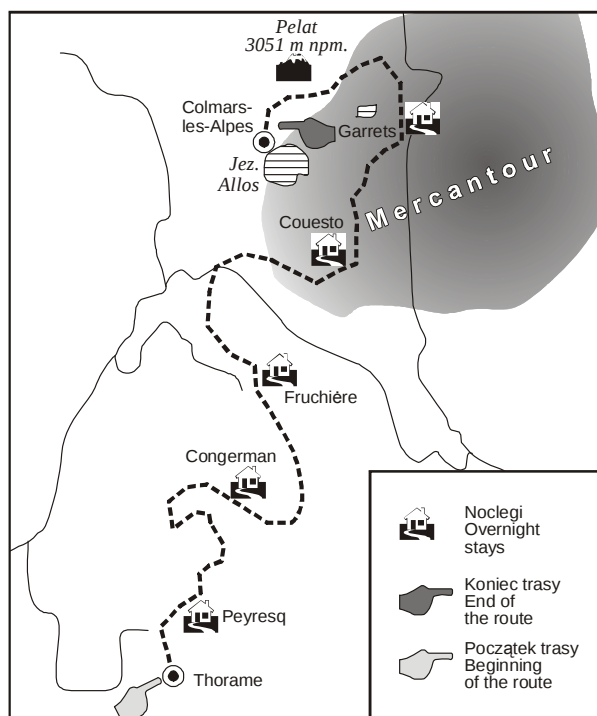
6. Szósty dzień trasy: Chaudun–Keynes; 400 m deniwelacji; 5 godz. marszu. Ostatniego dnia marszu po malowniczych Alpach francuskich turyści mijają Roc du Vautour, a następnie przechodzą przez kotlinę Chaudun, w której żyje i wypasa się stado muflonów. Trasa wiedzie przez przełęcz Chabanotte do ostatniej malowniczej wioski Rabou. Powrót minibusem do wioski Veynes, gdzie zaczynała się wędrówka.

Projekt Retrouvance® Haut Verdon –Val d'Entraunes

Projekt Haut Verdon–Val d'Entraunes to propozycja spędzenia jednego tygodnia w górach południowo-wschodniej Francji, w części Alp francuskich znajdującej się między Alpes-Maritimes i Alpes-de-Haute-Provence (rys. 4). Trasa wędrówki wiedzie przez malowniczy Park Narodowy Mercantour, znany z różnorodności biologicznej, w szczególności zaś z obecności rzadkich gatunków ptaków, takich jak: orłosęp brodaty, orzeł skalny czy cietrzew. Turyści poruszają się po wyjątkowo atrakcyjnym obszarze z licznymi strumieniami, wodospadami, wąwozami i góorskimi jeziorami. Na szlaku mogą zobaczyć m.in. jezioro Allos, które jest największym naturalnym polodowcowym jeziorem w Europie położonym na wysokości 2230 m n.p.m. Jest to także królestwo pstrąga.

Zgodnie z założeniami projektu turystycznego Retrouvance®, zakwaterowanie przewidziane jest w malowniczo położonych i odizolowanych od cywilizacji miejscach, w obiektach przeznaczonych wyłącznie dla grup

uczestniczących w wyjeździe. Budynki zostały odnowione i wyposażone tak, aby przyjąć grupy turystów. Poziom trudności trasy oceniono na 3 (nie jest wymagana szczególnie dobra kondycja fizyczna).

Rys. 4. Trasa projektu Retrouvance® Haut Verdon–Val d'Entraunes we Francji w 2009 r. (opracowanie własne na podstawie www.retrouvance.fr)

Fig. 4. The route of Retrouvance® Haut Verdon–Val d'Entraunes in France in 2009 (author's research based on www.retrouvance.fr)

Uczestnicy zbierają się w miejscowości Thorame, do której można dojechać pociągiem lub samochodem, turyści przyjeżdżający z dalszych zakątków mogą dolecieć do Nicei. Rezerwacji można dokonać w kilkunastu agencjach turystycznych. W 2011 r. do wyboru było 13 terminów sześciodniowych wędrówek. Cena produktu zależała od tego, czy uczestnicy brali udział w wędrówce z przewodnikiem (wtedy koszt wynosił 550 €/os.), czy też bez przewodnika (500 €/os.).

Dokładny harmonogram trasy opisywany przez organizatorów wygląda następująco:

1. **Pierwszy dzień trasy: Thorame–Peyresq;** 500 m deniwelacji; 3 godz. marszu. Sześciodniowa wędrówka rozpoczyna się etapem od dworca Thorame-Haute do wsi Peyresq, gdzie zaplanowano pierwsze miejsce noclegu (1525 m n.p.m.). Uczestnicy wchodzi w dolinę Vaire, aby podziwiać malowniczo położoną wieś Peyresq, która wyludnia się, podobnie jak wiele innych miejscowości na tym terenie. Od 1954 r., dzięki interwencji belgijskiego stowarzyszenia spadkobierców starych rodów *peyrescanes* (czyli mieszkańców miejscowości Peyresq), cała spuścizna cywilizacji w Alpach jest pod ochroną. Turyści mają możliwość zwiedzania m.in. romańskiego kościoła, który jest centrum kultury belgijskiej w regionie głębokiej Prowansji.

2. **Drugi dzień trasy: Peyresq–Congerman;** 550 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Celem uczestników wędrówki tego dnia jest dojście na szczyt Courradour (2157 m n.p.m.). Trasa wiedzie drogą przez Cabane Vieille, les Cabanes du Pasquier et le Col de l'Orgeas, wśród jałowców, pojedynczych drzew sosny, modrzewia i alpejskich pastwisk. Podczas wędrówki przewidziano spotkanie z pasterzem, który ma za zadanie opowiedzieć o swoich codziennych obowiązkach. Nocleg ma miejsce w domku Retrouvance® Congerman (1867 m n.p.m.), położonym w pobliżu Wąwozu św. Piotra, w lesie modrzewiowym. Wybudowany w końcu XIX w. budynek służył pierwotnie jako miejsce zakwaterowania dla pracowników leśnych prowadzących zalesienia terenów górskich.

3. **Trzeci dzień trasy: Congerman–Fruchière;** 630 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Trasa początkowo wiedzie w kierunku la Barre de Pisse-en-l'Air, następnie prowadzi ścieżką na wzgórze Détroit (2472 m n.p.m.). Uczestnicy przechodzą przez Cabane de Mouriès i dolinę lodowca Lance, gdzie mogą podziwiać krajobraz jezior de Lignin, nazywany często księżycowym. Dla chętnych przewidziano orzeźwiającą kąpiel w wodach potoku Lance. Nocleg odbywa się w domku Retrouvance® Fruchière (1704 m n.p.m.), położonym w pobliżu potoku Lance. Był on kiedyś starą, położoną pośród pastwisk stodołą.

4. **Czwarty dzień trasy: Fruchière–Couesto;** 650 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Czwartego dnia uczestnicy wędrówki przechodzą przez las Haut-Verdon, który został posadzony w XIX w. w ramach walki z erozją. Kompleks słynie z kilkusetletniej modrzewiowej kaplicy św. Jana. Uczestnicy wchodzi na przełęcz Chaps, z której można podziwiać niezwyklej krajobraz pełen czarnego margla. Nocleg w domku Retrou-

vance® Couesto (2050 m n.p.m.), który był ongiś chatą leśników pracujących w okolicznych lasach.

5. Piąty dzień trasy: Couesto–Garrets; 500 m deniwelacji; 6 godz. marszu. Trasa marszu przebiega przez malowniczą dolinę Var, gdzie turyści mogą spotkać stada kozic. Na terenie Parku Narodowego Mercantour mogą podziwiać wspaniały widok na położone na wysokości 2327 m n.p.m. jezioro Lausson. Nocleg przewidziany jest w centralnej części Mercantour w domku Retrouvance® Garrett (2050 m n.p.m.), który był leśniczówką wybudowaną na początku XX w.

6. Szósty dzień trasy: Garrets–Thorame; 660 m deniwelacji; 4 godz. marszu. Ostatniego dnia wędrówki turyści kierują się na płaskowzgórze Lausson i podziwiają widok na górę Pelat. Następnie przechodzą przełęczą Cayol na najwyższy punkt szlaku (2639 m n.p.m.), z którego schodzą do doliny jeziora Allos, największego jeziora na tej wysokości w Europie. Stąd mikrobus przewozi uczestników do Colmars-les-Alpes, gdzie mają możliwość zwiedzania miasta i fortu Sabaudii. Na koniec wyprawy autobusem z Colmars-les-Alpes docierają do stacji kolejowej Thorame, gdzie wczesnym wieczorem (po 18:00) kończą wyprawę.

Ruch turystyczny

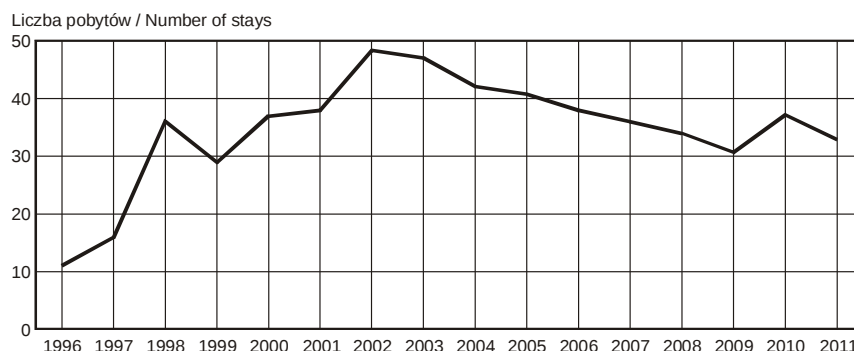
Ruch turystyczny przedstawiony zostanie na przykładzie najstarszego projektu Haut-Alpes, utworzonego w 1996 r., który przez ostatnie 15 lat przyjmuje corocznie gości (rys. 5).

W pierwszych latach funkcjonowania projektu do roku 2002 następował systematyczny wzrost liczby turystów uczestniczących w pieszych wędrówkach, który w następnych latach nieco osłabł, ale pozostał stabilny i waha się w granicach 300–400 osób rocznie.

W ciągu jednego sezonu, począwszy od drugiej połowy maja do końca września, organizowano ok. 24 sześciodniowych pieszych wycieczek. W każdej wycieczce może uczestniczyć maksymalnie od 12 do 15 osób (w zależności od trasy). Minimalna wielkość grupy to 6 osób.

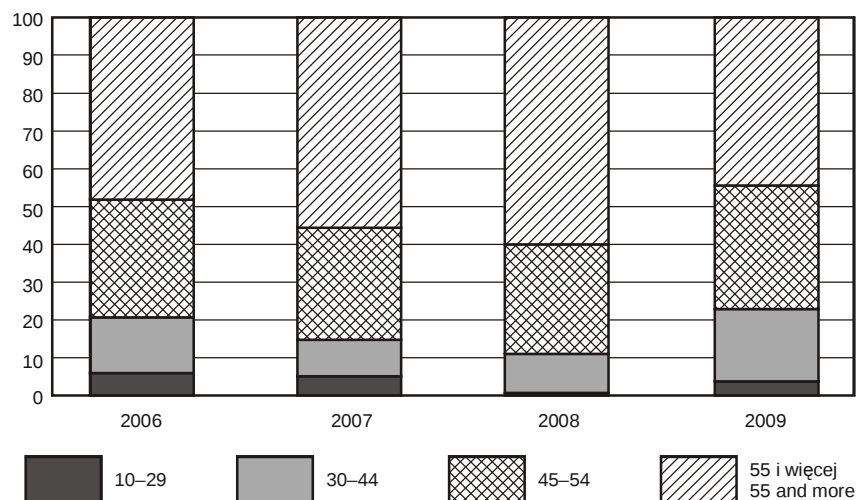
W latach 2006–2009 turyści uczestniczący w wędrówce po trasie Retrouvance® Haut-Alpes zostali poproszeni o wypełnienie ankiety, dzięki której organizatorzy mogli poznać lepiej uczestników oraz ich opinię na temat satysfakcji z imprezy, w której uczestniczyli. Na podstawie uży-

skanych odpowiedzi można wywnioskować, że projekt ten cieszy się zainteresowaniem szczególnie osób dojrzałych – ok. 80% turystów miało powyżej 45 lat (rys. 6).

Rys. 5. Liczba pobytów w projekcie Retrouvance-Haut-Alpes we Francji w latach 1996–2011 (ONF; dzięki uprzejmości kierownika projektu Jeana-Luca Rouqueta)

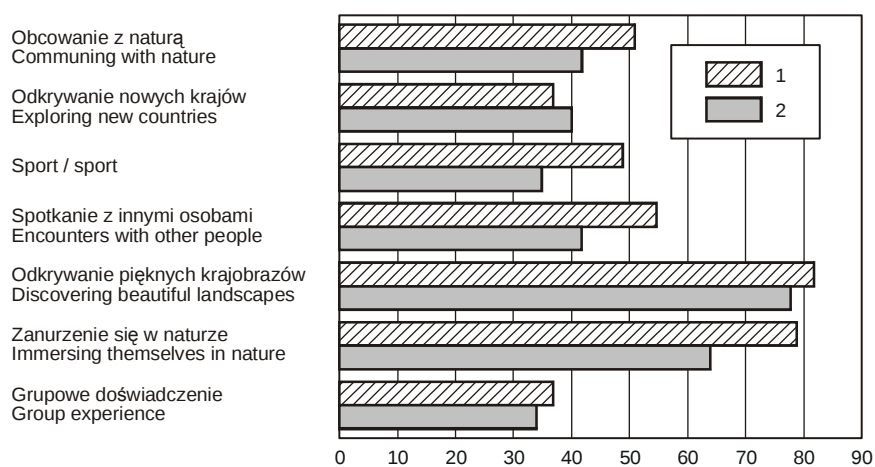
Fig. 5. Number of stays in the Retrouvance-Haut-Alpes Project in France between 1996–2011 (ONF; due to the kindness of Project Manager, Jean-Luc Rouquet)

Rys. 6. Wiek uczestników projektu Retrouvance-Haut-Alpes w latach 2006–2009 (ONF; dzięki uprzejmości kierownika projektu Jeana-Luca Rouqueta)

Fig. 6. Age of participants Retrouvance-Haut-Alpes Project between 2006–2009 (ONF; due to the kindness of Project Manager, Jean-Luc Rouquet)

Turyści zapytani o wrażenia/wspomnienia związane z udziałem w trasie Retrouvance®, najczęściej odpowiadali, że wędrówka wiązała się przede wszystkim z odkrywaniem pięknych krajobrazów oraz bliskim spotkaniem z naturą (rys. 7). Duże znaczenie przywiązywano również do aspektów towarzyskich – wiele osób podkreślało wagę spotkania z innymi osobami oraz grupowe doświadczenie.

Rok: 1 – 2008, 2 – 2009 / Year: 1– 2008, 2 – 2009

Rys. 7. Najczęstsze skojarzenia z udziałem w trasie Retrouvance (ONF; dzięki uprzejmości kierownika projektu Jeana-Luca Rouqueta)

Fig. 7. What is the participation in Retrouvance route associated with? (ONF; due to the kindness of Project Manager, Jean-Luc Rouquet)

Wśród kluczowych czynników, które zdecydowały o skorzystaniu z oferty Retrouvance®, uczestnicy ankiety najczęściej wskazywali na atrakcyjność odwiedzanego regionu Haut-Alpes, a także możliwość obcowania z naturą. Duże znaczenie miał aspekt organizacyjny wędrówki, w szczególności zaś to, że uczestnicy mogli mieć przy sobie jedynie mały plecak, bo przewożeniem bagażu zajmował się organizator. Obecność pracowników ONF również była wymieniana jako czynnik podnoszący atrakcyjność oferty.

Przeniesienie idei projektu Retrouvance® do Polski

Przedstawiony projekt wzbudził zainteresowanie również w Polsce, a jego idea przeniknęła do Polski za sprawą współautorki artykułu⁴. Po podjęciu pracy zawodowej w Ośrodku Rozwojowo-Wdrożeniowym Lasów Państwowych w Bedoniu, nawiązała bezpośrednie kontakty z Office National des Forêts, czego efektem były wizyty w siedzibie dyrekcji ONF w Paryżu oraz wystąpienie na konferencji nt. „10 lat leśnych kompleksów promocyjnych” (Rogów, 15–16 listopada 2004 r.), z prezentacją projektu Retrouvance® szerszej publiczności. Była ona też pierwszym menedżerem projektu w Polsce i osobą odpowiedzialną za kontakty z przedstawicielami francuskich lasów, na różnych szczeblach. Idea Retrouvance® wzbudziła duże zainteresowanie leśników i naukowców z dziedziny leśnictwa, a także samorządowców związanych z okolicami Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Rychtańskie”.

Po pięciu latach od prezentacji w Polsce próba realizacji projektu została podjęta przez Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Poznaniu, pod roboczą nazwą „Odkrywamy–Lasy Rychtańskie”. Jak podają M. Szeląg i A. Lisowska-Danilewicz:

Budżet projektu został wstępnie oszacowany na kwotę 12 mln zł, z głównym przeznaczeniem na 120 km tras turystycznych pieszych i rowerowych, modernizację bazy noclegowej na 60 miejsc wraz z wyposażeniem oraz działania szkoleniowe, reklamowe i promocyjne. Projekt jest przewidziany do realizacji w latach 2007–2014”. Miejscem realizacji są tereny Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Rychtańskie”

w południowej Wielkopolsce, a

czynnie zaangażowane są: nadleśnictwa Syców i Antonin, Leśny Zakład Doświadczalny w Siemianicach oraz samorządy terytorialne: Starostwa Powiatowe: Kępno, Kluczbork, Oleśnica, Ostrów Wlkp., Ostrzeszów, Wieruszów; Urzędy Miasta i Gminy: Byczyna, Kępno, Kluczbork, Międzybórz, Mikstat, Odolanów, Ostrzeszów, Syców, Wieruszów, Połczyn; Urzędy Gminy: Baranów, Bralin, Doruchów, Dziadowa Kłoda, Kobyła Góra, Łęka Opatowska, Perzów, Przygodzice, Rychtań, Sośnie, Trzcinica (Danilewicz i in. 2005).

⁴ Anna Lisowska – absolwentka Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego kierunku geografia turystyki i hotelarstwa – swoje zainteresowania naukowe skupiła właśnie na turystyce na obszarach leśnych, dając temu wyraz m.in. w pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. S. Liszewskiego pt. *Atrakcyjność turystyczna Lasów Państwowych na Pomorzu Zachodnim* i dalszej pracy zawodowej.

Podsumowanie

Przykład projektu Retrouvance® realizowanego przez francuski Office National des Forêts może być źródłem inspiracji i przemyśleń dla polskich leśników, urzędników samorządów różnego szczebla, a także szeregu firm turystycznych i instytucji.

Po pierwsze: Francja, która ma największą na świecie liczbę turystów nie spoczywa na laurach, tylko szuka kolejnych „niszowych” destynacji, które mają na celu nie tylko pokazanie potencjału turystycznego kraju, ale przede wszystkim pobudzenie ekonomiczne regionów peryferyjnych.

Po drugie: francuski projekt realizowany jest z dużym sukcesem we Francji i jej terytoriach zamorskich, a głównymi beneficjentami tego przedsięwzięcia są: mieszkańcy terenów, gdzie jest on realizowany, oraz turyści wędrujący po wytyczonych szlakach.

Po trzecie: zadowolenie turystów wracających z górskich wędrówek w ramach projektu Retrouvance® dopinguje zarówno pomysłodawców ONF, jak i samorządy do wytyczania kolejnych szlaków, m.in. w Masywie Centralnym.

Polski odpowiednik tego przedsięwzięcia jest w trakcie realizacji w Wielkopolsce (pod roboczą nazwą „Odkrywamy–Lasy Rychtańskie”). Czy Polacy skorzystają z doświadczeń i pomocy francuskich kolegów? Czas pokaże. Należy mieć nadzieję, że pomysł, w który włożono już wiele pracy, nie pozostanie jedynie „na papierze”, a stanie się rzeczywistym produktem turystycznym, z którego skorzystają nie tylko turyści, ale i lokalne społeczności. To, że polskie lasy są gościnne, chętne i gotowe na przyjęcie gości, nie ma wątpliwości. Świadczą o tym choćby kolejne wydania „Leśnego przewodnika turystycznego” wydanego przez Lasy Państwowe, który prezentuje bardzo bogatą ofertę zagospodarowania turystycznego.

Literatura

- Angeon V., Saffache P., 2008, *Les petites économies insulaires et le développement durable: des réalités locales résilientes?*; Étiutes caribéennes, 11.
- Danilewicz A., 2006, *Pojęcie silvarekreacji i silvaturystyki oraz ich miejsce w terminologii turystycznej*, Turyzm, 1.

- Danilewicz A., Szeląg M., Żurek M., Gałęcki I., 2005, *Projekt „Retrouvance” jako przykład współpracy leśników z samorządami na terenie RDLP w Poznaniu*, maszynopis, Poznań.
- Le voyage par nature*, 2009, Guid ONF, Office National des Forêts, Paris.
- Lisowska A., 2003, *Atrakcyjność turystyczna Lasów Państwowych na Pomorzu Zachodnim*, praca magisterska pod kierunkiem prof. S. Liszewskiego, Katedra Geografii Miast i Turyzmu, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Lisowska A., 2006, *Rozwój turystyki w RDLP w Poznaniu*, maszynopis, Poznań.
- Lisowska A., Hyży M., 2005, *Oferta turystyczna leśnych kompleksów promocyjnych i ich miejsce na rynku turystycznym – teraz i w przyszłości*, Materiały z konferencji „10 lat leśnych kompleksów promocyjnych”, CILP, Warszawa.
- Pujos Ch., Rouquet J.L., 2000, *Les gîtes forestiers: les suites de Retrouvance*, Forêt Méditerranéenne, 1.
- Rouquet J.-L., 1997, *Un nouveau produit touristique: RETROUVANCE*, Forêt Méditerranéenne, 2.
- Soyez l'hôte de la forêt. Gîtes et Cabanes*, 2009, ONF, Paris.

Strony internetowe:

www.retrouvance.com (25.11.2011)

Tourism in French forests. the Retrouvance® project

Summary

Forest tourism, called *silvatourism*, has been present in human life for centuries. Kings, princes, prime ministers and other high officials always rested in hunting lodges or residences built near forests. Today tourists also gladly visit forests. There are forested areas which tourists have known and been exploring for years, but there are also valuable natural areas which are rarely visited, although they are not under formal protection. The lack of tourists at a given place is frequently caused by the shortage of proper tourist infrastructure or effective promotion. However, we may find examples of tourist projects based on smooth and effective cooperation between local, state and private entities, which are looking for financing sources together, and jointly work on a plan to develop tourism in forests and on its implementation. The French Retrouvance® project is a perfect example here.

The Retrouvance® project was initiated in France, in 1996, by the Office National des Forêts (ONF) (the National Forestry Department), which decided to make the forests available for tourist purposes and at the same time to increase the economic activity of local communes. The project was first introduced in the

Hautes Alpes region, between Provence and the Southern Alps. A one-week hike was planned, full of nature-related and cultural attractions. According to Jean-Luc Rouquet, a French forester and the author of the whole idea, "Retrouvance® is a brand, which means that its products meet specific requirements and follow established guidelines, guaranteeing a high quality of all the services" (www.retrouvance.com).

The information given by the Office National des Forêts in Paris to Anna Lisowska, who visited the ONF as a representative of the Polish State Forests in December 2004, shows that "about 60% of the turnover generated by Retrouvance® returns directly to local budgets (income from one project reaches 200,000 Euros annually). During a season, Retrouvance® guarantees 85 weeks of work, including about 50 weeks for tour guides, as well as the sales of about 6000 meals. All the projects so far have been implemented in rural areas, mainly due to the ONF foresters' and local communities' initiative. At present, regions willingly and energetically take part in creating their own image and preparing a clear and recognizable range of tourist offer. Consistent tourism marketing and promotion policy helped to create a complementary offer, based on steady development and ecotourism, which remains in contrast to mass tourism. Retrouvance® is presently a form of trekking, in which all the tourist's costs are included in the price, e.g. the forester's (nature warden's) assistance, accommodation, board and the transport of luggage. It is the first brand of the "all inclusive" hiking tourism type. In most cases, it offers accommodation in authentic, revitalized foresters' houses. For the duration of one week, tourists walk through areas full of natural attractions, taste regional food (suppers, picnics prepared by local restaurants from local products), as well as visit interesting historical monuments (www.retrouvance.com). To satisfy the tourists' needs, the ONF published two guide-books: one presents the Retrouvance® offer, and the other one presents the range of tourist accommodation in French forests, administered by the ONF. In 2011, there were seven working projects, including Retrouvance® Haut-Alpes and Haut Verdon– Val d'Entraunes.

In the first years, until 2002, the number of hiking tourists was gradually growing, then it slightly decreased but is stable now and ranges between 30–40 people. One season in 2011, from the second half of May to the end of September, included about 24 six-day-long hikes. In 2006–2009, the tourists taking part in a hike in the Haut-Alpes were asked to fill in a questionnaire, which allowed the organizers to know their clients better, as well as their satisfaction with the event in which they took part. The responses obtained in the survey show that the project is interesting mainly to mature persons; about 80% of the tourists were above 45 years of age. The study of the respondents' opinions showed that the majority of them were very satisfied every year. The hiking trail was planned in such a way that it did not cause problems for the participants; they described it as easy though it ran across a mountainous area. The positive responses to the majority of the questions regarding individual aspects of the project organization, such as accommodation, reception, meals or picnics, show its high quality. The project has not only a purely tourist dimension, but it may

also result in the economic growth of the region, and the protection of environment, historical monuments and regional traditions. This can be done through revitalizing the buildings in forests and small rural destinations, directing tourism to the areas where it has not been present before, reviving regional traditions, as well as organizing out-of-ordinary activities by foresters and hunters, involving the inhabitants in economic activity and using renewable energy. We can also notice here an educational aspect, as the organizers do their best to make the tourists remember that the area across which they are moving is wild and has been isolated from civilization for ages.

The project has aroused interest in Poland as well. Its idea was presented in Poland by the co-author of this article who as a worker of the State Forests Development and Implementation Centre in Bedoń made a direct contact with the Office National des Forêts, was the first project manager in Poland (the project was provisionally called 'Let's Discover the Rychtalskie Forests') and the person responsible for the contacts with the representatives of French forests. The Polish equivalent of this undertaking is being introduced in Wielkopolska ('Let's Discover the Rychtalskie Forests'). Will Poles make the use of the experience and help from their French colleagues? It remains to be seen. There is no doubt that Polish forests are hospitable, willing and ready to receive guests, which can be proved by the re-editions of the 'The Forest Tourist Guide' ('Leśny przewodnik turystyczny'), published by the State Forests, which present a very rich tourist development offer.

Translated by Ewa Mossakowska

